

Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning

Järstorps kyrka

*Järstorps församling i Jönköpings kommun
Jönköpings län, Växjö stift*

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM
Byggnadsvårdsrapport 2005:43

Mattias Sörensen

Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning

Järstorps kyrka

*Järstorps församling i Jönköpings kommun
Jönköpings län, Växjö stift*

Rapport, foto och ritningar om ej annat anges: Mattias Sörensen. Grafisk design: Anders Gutehall. Jönköpings läns museum. Box 2133. 550 02 Jönköping Tel: 036-30 18 00. E-post: info@jkpglm.se

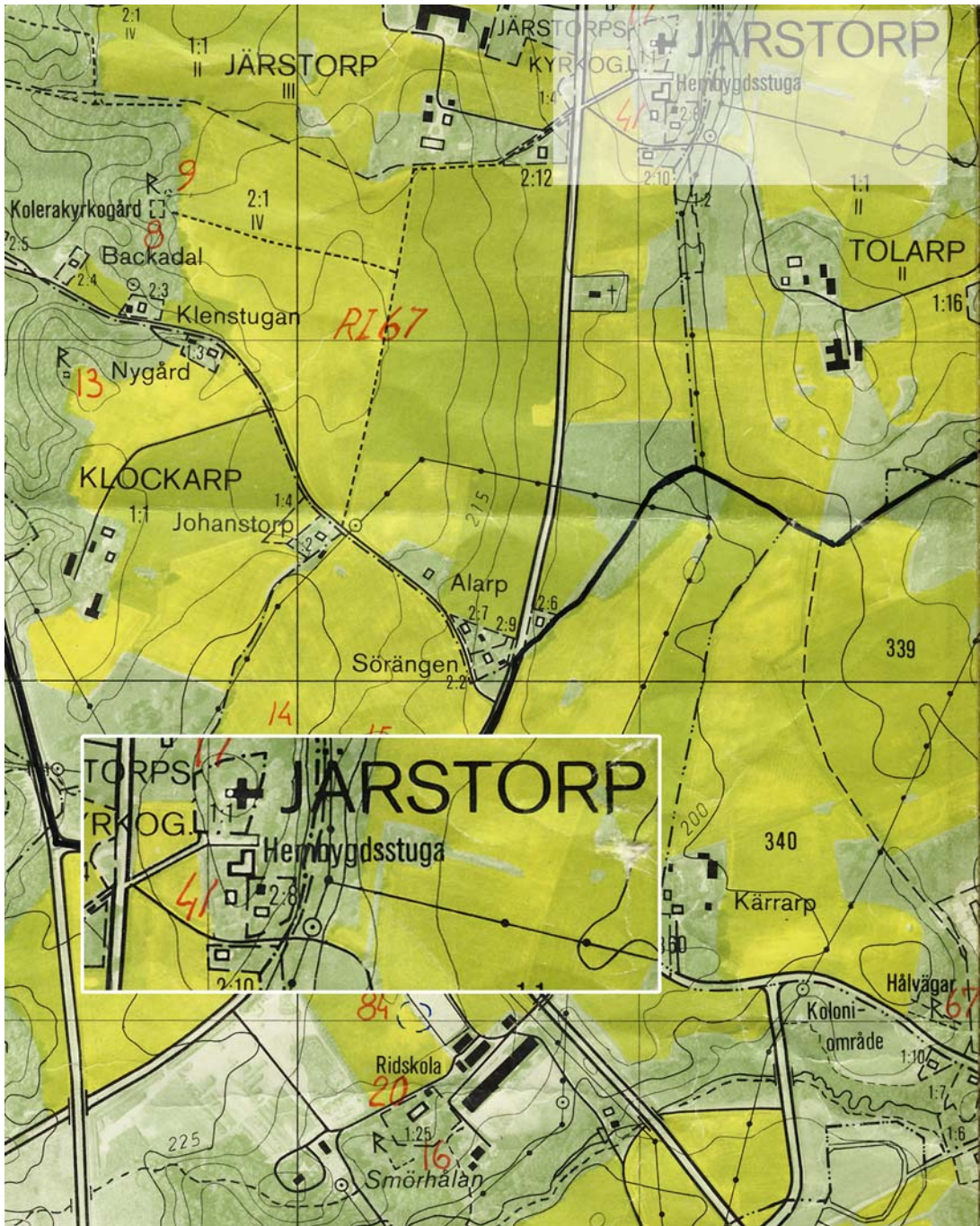
Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd: Ur allmänt kartmaterial från Lantmäteriet. Medgivande 94.0133

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2005

Innehåll

Ekonomiska kartan	4
Inledning.....	5
Bakgrund och omfattning	5
Karakterseringens syfte	5
Upplägg och rapport.....	5
Kulturhistorisk bedömning.....	5
Sammanfattande beskrivning	6
Beskrivning och historik.....	7
Kyrkomiljön	7
Kyrkobyggnaden	7
Historik.....	8
Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning	9
Sammanfattning.....	10
Händelsehistorik	11
Referenser	13
Tryckta källor	13
Arkiv.....	13
Muntliga uppgifter.....	13
Tekniska och administrativa uppgifter	13

Figur 1. Utdrag ur ekonomiska kartans blad Axamo 7D 1j, 1989.

Inledning

Bakgrund och omfattning

På uppdrag av Jönköpings kyrkliga samfällighet har Jönköpings läns museum utfört en kulturhistorisk inventering och karakterisering av Järstorp kyrka. Arbetet har utförts i samband med upprättande av vård- och underhållsplan för kyrkobyggnaden och skall ingå som en del av detta. Vård- och underhållsplanen har upprättats av Lennart Dufva, L.D. Service. Arbetet bekostades av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades och avslutades under 2005, den gäller för kyrkobyggnader som är anlagda före 1939 eller omfattas av Kulturminneslagen och som fortfarande är i bruk. Rapporten omfattar en genomgång av kyrkobyggnadens historik, beskrivning av exteriör och interiör och en beskrivning av dess kulturhistoriska värde. Antikvarie Mattias Sörensen vid Jönköpings läns museum har varit rapportansvarig.

Karakteriseringens syfte

Syftet med karakteriseringen är att öka kunskapen om det kulturhistoriska arv som kyrkobyggnaden bär på. Mer konkret ska arbetet ligga till grund för de vård- och underhållsplaner som ska tas fram av varje församling och som är en förutsättning för att efter 2006 kunna söka kyrkoantikvarisk ersättning från stiftet. Rapporten ska också kunna ingå i länsstyrelsens och läns museets underlagsmaterial vid beslut i ärenden som berör kyrkobyggnaderna.

Uppläggning och rapport

Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering och en arkivsökningssdel. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit länsstyrelsens arkiv över ärenden, med kopior från ATA:s arkiv i Stockholm. Jönköpings läns museum har också ett arkiv över handlingar och pressklipp mm. Befintlig hembygdslitteratur har använts i förekommande fall. Arkivuppgifterna utgör således en sammanfattning av genomgångna arkiv och omfattar inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkans byggnadshistoria.

Rapporten är upplagd med en inledande kort sammanfattning, en beskrivning av kyrkomiljön och historiken i löpande text samt en beskrivning av kyrkans nuvarande utseende. Därefter följer den kulturhistoriska värderingen och bedömningen, och sist en händelsehistorik med händelser listade i kronologisk följd.

Kulturhistorisk bedömning

Den kulturhistoriska bedömningen har gjorts av Jönköpings läns museum i samarbete med Länsstyrelsen i Jönköpings län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till dels varje enskild kyrkas egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkor i stiftet och landet. Den kulturhistoriska värderingen och bedömningen nämner i de flesta fall inte enskilda byggnadsdetaljer utan beskriver värden och karaktärsdrag i stort.

Inför varje planerad förändring eller större underhållsåtgärd skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Utifrån det kulturhistoriska värdet tas beslut om vilka åtgärder som får företas samt vilka som är berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

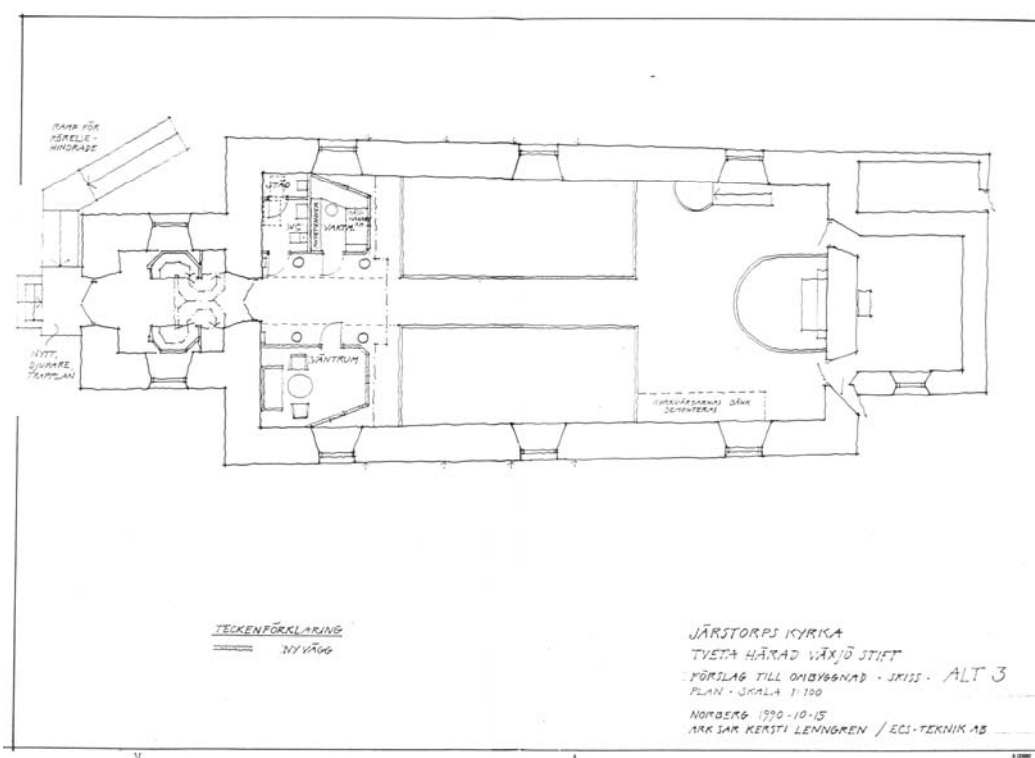
Denna rapport ska finnas tillgänglig på Växjö stift, Länsstyrelsen i Jönköpings län, Jönköpings länsmuseum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Sammanfattande beskrivning

Fastighetsbeteckning: Järstorp 3:1

Jönköpings kommun, Järstorps församling, Sofia-Järstorp pastorat, Växjö stift,
Jönköpings län.

Järstorps kyrka har medeltida grund men den nuvarande utformningen tillkom på 1800-talet då kyrkan 1831 genomgick en stor ombyggnad samt 1864 då kyrkans klockstapel revs och tornet byggdes. Kyrkan är uppförd på en höjd och blickar ut över det omgivande jordbrukslandskapet. Kyrkobyggnaden är till sin arkitektur hållen i en nyklassicistisk stil där det sentida tornet uppvisar en övergång mot den nygotik och andra historiserande stilar som kom att efterfölja nyklassicismen. Stommen är murad och spritputsad med släta omfattningar och listverk, fasaderna har en svagt gul avfärgning. Tornhuven och lanterninen är plåtskodda medan långhuset är täckt med enkupigt lertegel, den östra gavelspetsen är panelklädd och rödmålad. Interiört präglas kyrkan av en välhållen nyklassicism dock där en del karaktäristiska förändringar skett.

En av de förslagsritningar som upprättades inför restaureringen på 1990-talet. Av de tre alternativ som lades fram var det detta som genomfördes. Kersti Lenngren 1990.

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Järstorp kyrka ligger belägen i ett kuperat odlingslandskap väster om Vättern. Mellan de öppna jordbruksmarkerna finns partier av hagmark och skogområdet. Kyrkans äldsta delar är medeltida men i sitt nuvarande utseende fick kyrkan i samband med en omfattande om- och tillbyggnad som genomfördes 1831, tornet tillkom 1864. Kyrkogården har en varierande höjdkurva och präglas av gräsytor med spridda träd och enstaka buskvegetation. En ny kyrkogård är anlagd nedanför höjden omkring 400 meter söder om kyrkobyggnaden. Gångarna är grusade och kyrkogården omgärdas av en kallmurad stenmur. Invid kyrkan finns den gamla kyrkskolan, det nuvarande församlingshemmet, och väster om kyrkan ligger prästgården som uppfördes 1780 och byggdes om på 1950-talet. I området är också flera gårdar av herrgårdskaraktär belägna.

Kyrkan sedd från sydväst på 1930-talet. Kyrkan ligger än idag omgiven av jordbrukslandskap.
Foto Y Arwidsson 1937

Kyrkobyggnaden

Kyrkobyggnaden har en rektangulär planform med kvadratisk bakomliggande sakristia, vidbyggd sakristian finns ett pannrum. Kyrkan är uppförd i sten och delar av stommen har medeltida ursprung. En undersökning som gjordes i samband med en restaurering visade att den ursprungliga kyrkan varit av romansk typ med kor och absid. Den medeltida kyrkan byggdes ut 1831 och tornet tillkom 1864. Fasaderna är spritputsade med en svagt gul avfärgning, fönsteromfattningar och listverk är slätputsade. Tornhuven och lanterninen samt taket till pannrummet är belagda med plåt, på övriga takytor ligger enkupigt lertegel. Kyrkan präglas både till sitt yttre som inre av den senaste restaureringen vilken genomfördes i början av 1990-talet.

Historik

De äldsta källorna som nämner en kyrkobyggnad i Järstorp härrör från 1309, huruvida denna kyrkobyggnad är den första på platsen är oklart. Den medeltida kyrkan var uppförd i sten och utgjordes av en kyrkobyggnad av romansk typ med långhus, kor och absid. Till kyrkan fanns en klockstapel med två klockor. 1831 genomfördes en omfattande ombyggnad av kyrkan där den tillbyggdes i längd och bredd. Utbyggnaden gjordes i en nyklassicistisk stil men något torn byggdes inte vid tillfället utan det dröjde fram till 1864 innan det byggdes och klockstapeln revs. Av medeltiden sparades inget utan inredningen revs ut och antingen kastades eller placerades i förråd. Den nya inredningen följde de nyklassicistiska idealen och präglades av ljus och en enkel stramhet, kyrkans orgel tillkom 1863 och byggdes av Sven och Eric Nordström.

Hörnstenen med runinskrift sitter i de medeltida delarna av kyrkan. Foto Harald Faith-Ell 1941.

I slutet av 1800-talet installerades järnkaminer i kyrkan och några år senare ersattes den nyklassicistiskt öppna bänkinredningen mot en ny öppen bänkinredning av ”missionshustyp” vilken kom att bli en vanlig syn i kyrkobyggnaderna vid sekelskiftet 1800. Vid tiden låg ett tegelgolv och detta ersattes med ett nytt brädgolv. Fram till 1938 gjordes enbart arbeten av underhållskaraktär men vid detta år genomfördes en omfattande restaurering som inbegrep både exteriöra och interiöra åtgärder. Restaureringen utformades av Jönköpingsarkitekten Georg Pauli som var en flitigt anlitad vid kyrkorestaureringar. Bland de åtgärder som genomfördes var att ett nytt värmesystem installerades och med det uppfördes ett nytt pannrum invid sakristian, sakristian fick samtidigt en ny entré. Invändigt lades golvet om och korförhöjningen förstörades.

Interiör mot väster och orgeln. På bilden syns den öppna bänkinredningen som tillkom 1896. Foto Y Arwidsson 1937

Bänkinredningen byggdes om med nya gavlar och fasader till att åter bli sluten. Interiören rengjordes och ommålades med lim- och oljefärg samt utfördes en del konservatorsarbeten på inventarier och inredning. Den medeltida dopfunten som kasserats vid ombyggnaden på 1800-talet återställdes och placerades i kyrkan.

Bilden är tagen i samband med restaureringen 1938 och visar spåren efter den medeltida grundmurarna. Foto Egil Lönnberg 1938

1958 gjordes en fasadrestaurering där lös puts knackades ned och blåstrades innan fasaderna putslagades och avfärgades. Under arbetena hittades spår efter äldre fönsteröppningar. Fyra år senare byggdes orgeln från 1863 om av orgelbyggaren Frede Aagaasrd, orgelfasaden lämnades utan åtgärd. Vidare skedde inga större förändringar av kyrkan utom en del underhållsarbeten. 1990-92 gjordes en invändig restaurering samt en exteriör restaurering efter program utarbetat av Knut Åkesson på ECS-Teknik AB.

Den exteriöra restaureringen omfattade en takomläggning där det även gjordes förstärkningar av takkonstruktionen samt en omputsning av kyrkan. När den gamla putsen togs ned på den norra fasaden hittades spår efter en äldre färgsättning där fasaderna varit ljusa gula. Den gula färgsättningen återskapades. Vid entrén gjordes en tillgänglighetsanpassning med en ny ramp och utökning av entréns vilplan. Rampen gjordes i sten och belades med småsten. Invändigt gjordes en läktarinbyggnad där väntrum, förråd och WC förlades. Orgelläktaren med barriär genomgick en ombyggnad samt gjordes mindre ändringsarbeten i tornrummet och på långhusvinden. Vidare gjordes en genomgång av kyrkans elinstallationer och ett nytt värmesystem installerades. Därefter har mindre vård- och underhållsarbeten gjorts.

Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning

Järstorps kyrka och kyrkbyn utgör en välbevarad miljö och ett exempel då kyrkan utgjorde centrum i socken. Den omkringliggande herrgårdsbebyggelsen har genom

tiderna haft en stor social roll vilket också är läsbart i bevarade begravningsvapen och andra donationer som gjorts från dess ägare till kyrkan genom åren. Kyrkan har medeltida grund och utgör som sådan en källa till äldre tiders byggnadsteknik. Sedan ombyggnaden 1831 har kyrkan ett nyklassicistiskt uttryck, tornet som färdigställdes 1864 uppvisar drag av den nygotik som efterträdde den nyklassicistiska stilepoken. Även interiören utgör ett talande exempel på den nyklassicistiska stilen.

Av äldre inventarier och inredning finns den medeltida dopfunten samt flera begravningsvapen som konserverats och monterats i kyrkorummet. Den nyklassicistiska stilen är genomgående mycket välhållen men kyrkan har genomgått några typiska förändringsskedan som exempelvis när bänkinredningen byttes från en sluten till en öppen inredning, denna har sedan dess åter byggts om till en sluten form vilket även det är ett typiskt förändringsskede. På orgelläktaren finns fortfarande delar av den öppna inredningen bevarad. Orgelfasaden är ursprunglig från tillkomsten 1863 men verket har byggts om vid flera tillfällen. Läktarunderbyggnaden är sentida, den genomfördes så sent som 1990.

Altarprydnaden med det enkla korset med törnekrona och svepeduk har inte ersatts med någon ny altarpupsats vilket skett i många andra nyklassicistiska kyrkorum.

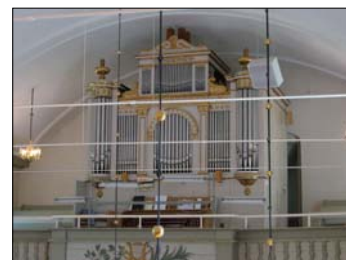

Sammanfattning

- Kyrkan har medeltida grund och utgör som sådan ett tidsdokument och visar på den långa kristna kontinuitet på platsen.
- Både till sin exteriör och interiör har kyrkan en konsekvent genomförd nyklassicistisk utformning.

- De förändringar som genomförts under åren är väldigt typiska och beskriver väl de förändringsfaser som många kyrkor genomgått.

- Det finns få äldre bevarade detaljer bevarade efter ombyggnaden på 1800-talet men ett exempel är den medeltida dopfunten som återställdes i samband med restaureringen 1938.

Kyrkan har efter den senaste restaureringen en gul färgsättning, spår efter en gul avfärgning hittades när den gamla putsen knackades ned. Invändigt präglar kyrkan av en stram nyklassicism som är uppblandad med äldre detaljer. Av den medeltida kyrkan återstår litet, delar av stommen är medeltida samt är kyrkans dopfunt återplacerad i kyrkan efter att ha kastats ut vid ombyggnaden.

Händelsehistorik

- 1309 Nybyggnad.
De äldsta kända källorna som berättar om en kyrka härrör från denna tid. Vid restaureringen 1938 hittades spår efter den gamla kyrkan när korgolvet lades om. Dessa visade att den gamla kyrkan varit av en romansk typ med kor och absid. En klockstapel med två klockor fanns till kyrkan. (JLST)
- 1831 Ändring – ombyggnad.
En omfattande ombyggnad genomfördes detta år varvid kyrkan fick sitt klassicistiska utseende. Koret revs och kyrkan tillbyggdes i längd åt öster, rundbågeförmiga fönster togs upp på i långhusets väggar. Kyrkan valvslogs och en ny altaruppsats och predikstol utfördes. (JLST)
- 1863 Fast inredning – orgel.
En orgel byggdes av bröderna Sven och Eric Nordström. (JLM)
- 1864 Nybyggnad – Torn.
Detta år stod tornet färdigt. (JLST)
- 1891 Teknisk installation – värme.
En kamin installerades i kyrkan. (JLM)
- 1896 Fast inredning – bänkinredning.
Den äldre, slutna inredningen ersattes med en öppen dito. Samtidigt ersattes tegelgolvet med ett trägolv. (JLST)
- 1922 Vård/underhåll.
Kyrkan målades om. (JLM)
- 1938 Ändring – restaurering.
En ombyggnad och restaurering genomfördes efter program av Georg Pauli.
Exteriör:
- Ett nytt värmesystem installerades och i samband med detta utfördes ett nytt pannrum vid nordöstra murhörnet mellan sakristian och långhuset.
- En ny entré utfördes vid sakristian.
Interiör:
- Golvet togs upp och reparerades innan det återlades, korförhöjningen utökades.
- Bänkinredningen byggdes om från en öppen till en sluten dito. En minskning av antalet bänkar utfördes samtidigt. I koret tillkom ny korbänk och altarring.
- Nya innerbågar utfördes med en tätare spröjsning. Sakristians och vapenhusets fönster lämnades utan åtgärd.
- Äldre inventarier konserverades.
- En ommålning utfördes med limfärg och oljefärg. (JLST)
- 1958 Ändring – restaurering.
Detta år genomfördes en restaurering där lös puts knackades ned och omputsades. Den gamla avfärgningen borstades och blåstrades bort innan fasaderna avfärgades. Vid arbetena påträffades spår efter äldre fönsteröppningar. (JLST)
- 1962 Fast inredning – orgel.
Orgeln från 1860-talet byggdes om av orgelbyggare Frede Aagaard. (JLM)
- 1978 Vård/Underhåll – takomläggning.
Kyrkans tak lades om med nytt enkupigt taktegel. (JLM)

-
- 1987   Konservatorsarbeten.
Konsivering av de Reuterswärdiska begravningsvapnet utfördes. (JLST)
- 1990-91   Ändring – restaurering.
En utvändig restaurering genomfördes efter program av ECS-Teknik AB genom Knut Åkesson.
Exteriör:
- Takomläggning.
- Omputsning och avfärgning.
- Förstärkningsarbeten av takkonstruktionen. (JLST)
- 1992   Tillgänglighetsanpassning.
En handikappramp utfördes vid tornentrén och i samband med detta utökades vilplanet. (JLST)
- 1992   Ändring – restaurering.
En invändig restaurering genomfördes efter program av ECS-Teknik AB genom Knut Åkesson.
Interiör:
- Inredande av väntrum m.m. under läktaren (läktarunderbyggnad).
- Ombyggnad av orgelläktaren med barriär, tornrum och långhusvind.
- Konservatorsarbeten.
- El- och värmeinstallationer.
- Väggarna avfärgades.
- Altaringen m.m. iordningställdes. (JLST/JKS)
- 2002   Vård/underhåll.
Kyrkan genomgick ut- och invändiga underhållsåtgärder.
Exteriör:
- Putslagningar och avfärgning.
- Ommålning av fönster och dörrar.
- Komplettering av stuprör.
Interiör:
- Putslagningar i fönsternischerna samt avfärgning.
- I vapenhuset byttes fönstrens metallbågar till träbågar. (JLST/JKS)

Referenser

Tryckta källor

Jönköpings kommun Landsbygden Kulturhistorisk utredning Jönköpings läns museum 1989

Arkiv

Jönköpings läns museums arkiv (JLM)

Länsstyrelsen i Jönköpings läns arkiv, med kopior ur ATA:s arkiv (JLST)

Muntliga uppgifter

Jönköpings kyrkliga samfällighet genom Kerstin Holmberg Jonsson (JKS)

Tekniska och administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr: B59/05
Beställare: ..... Jönköpings kyrkliga samfällighet
Fastighetsägare: ..... Jönköpings kyrkliga samfällighet, Svenska kyrkan
Rapportansvarig: ..... Jönköpings läns museum genom Mattias Sörensen
Foto: ..... Mattias Sörensen
Län: ..... Jönköpings län
Kommun: ..... Jönköpings kommun
Fastighetsbeteckning: ..... Järstorps kyrka, Järstorp 3:1
Belägenhet: ..... Ekonomiska kartans blad Jönköping 7E1a
Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv